

SERFŐZŐ ZOLTÁN
AZ MKP ÉS AZ 1945/46-OS INFLÁCIÓ
(1945 ÁPRILIS – 1946 FEBRUÁR)

Az Ideiglenes Kormány 1944. december 2-i megalakulásától a forint 1946. augusztus 1-i bevezetéséig végig kormányzati pozícióban lévő 4 koalíciós párt viszonyát az inflációhoz, az azt megszüntető szanáláshoz és a pénzügyi stabilizációhoz - mind az elméletet, mind a gyakorlatot tekintve bemutatni szándékozó történész számára nem áll a rendelkezésre túlságosan bőséges szakirodalom. Különösen igaz ez az FKGP és az NPP esetében, alighanem objektív okok, többek között a vonatkozó források csekély száma miatt. Ezen 2 párt kapcsán tehát a historiográfiai elsőség kényelmes pozíciójába kerülhet az adott témát földolgozó szerző.¹

Fő vonalakban igaz ez az SZDP vonatkozásában is, bár itt azért kiadásra került néhány lényeges forrás.² Ugyanakkor szerencsére- az úgynevezett parasztpártokhoz képest- az SZDP-nek jól összefoglalható, rendezett gazdasági vonatkozású iratanyaga maradt ránk, amely nagy segítséget jelentett a kutatónak az első összefoglalás elkészítésekor.³

Az MKP-nak az inflációval kapcsolatos 1945/46-os elméleti és gyakorlati tevékenységének összegzésekor valamelyest más a helyzet. Számos primer forrás került ugyanis már korábban közlésre, vagy főleg Balogh Sándor és más szerzők által interpretálva értékelésre. Igaz, ezek a munkák jórészt már 25-30 évvel ezelőttiek. Nyilvánvalóan itt nem a primer forrásfeltárás és tartalmi összegzés az elsődleges

¹ Lásd Serfőző Zoltán: Az FKGP és az 1945/46-os infláció Acta Universitatis Szegediensis Acta Historica Tom. CXIX: Szeged 2004.

² A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt határozatai 1944-48 Bp. Kossuth 1979. (A továbbiakban: MKP határozatai....)

³ Lásd Serfőző Zoltán: Az SZDP és az 1945/46-os infláció Acta Universitatis Szegediensis Acta Historica Tom. CXV Szeged 2001.

feladata a témával foglalkozó kutatónak, bár ez idáig nem tárgyalt dokumentumokra azért rá lehet bukkanni.

Az MKP gazdaságpolitikája, az infláció és a pénzügyi stabilizáció kapcsán kifejtett tevékenysége bemutatásának történeti fontosságát nem kell bizonygatni. A szovjet támogatással és részben közvetlen irányítással 1944 október végétől igen kezdeményező, forradalmi elhivatottsággal párosuló agresszivitással tevékenykedő párt meghatározó szerepet játszott a gazdasági szférában is. Belső fölépítése, működése, szervezetsége garantálta a gazdasági kérdésekkel való folyamatos, természetesen pártpolitikai szempontú foglalkozást, s ugyanakkor nem jelentéktelen iratanyagot hátra hagyva segítette az utókor történésének munkáját is.

Az MKP kétségkívül az első pillanattól kezdve igyekezett a gazdaság kérdéseit politikai céljainak megfelelően napirenden tartani. A Központi Vezetőség 1945. április 20-i ülésén határozatot hozott egy gazdasági program elkészítéséről, az ott elfogadott programjavaslat alapján. Ez utóbbi dokumentum az első ilyen témájú ismert szöveggént már érintette az infláció kérdéskörét. A magyar gazdasági élet legsürgősebb problémái címet viselő fogalmazvány 5 pontban foglalta össze a címben jelzett kérdéseket. A leghosszasabban a közlekedés megindításával kapcsolatos nehézségeket taglalta a Központi Vezetőség leszögezve, hogy „ a magyar gazdasági életnek jelenleg a leggyengébb oldala a közlekedés...A vasutak mozdonyai és teherkocsijai... természetesen a Vörös Hadsereg rendelkezésére állanak. A magyar gazdasági élet számára csak az a kevés számú mozdony és vagon jöhet számításba, amit a Vörös Hadsereg erre a célra rendelkezésre bocsát. A háború befejezésekor az ország csak arra gördülő anyagra számíthat, amit a Vörös Hadsereg önszántából vissza fog adni...világos, hogy ezen a téren mindent előről kell kezdenünk. A legsürgősebb dolog tehát a mozdony-és vagongyártás megindítása...Ennek érdekében azokat az üzemeket, amelyek ebbe bevonhatók, központi kormányirányítás alá kell vonni... A jelenlegi magyar ipar megfelelő átállítás mellett évi 500 moz-

donyt tudna előállítani.”⁴ A továbbiakban a dokumentum kiemelt fontosságúnak nyilvánította az építőipart valamint a földreform végrehajtásával párhuzamosan a mezőgazdasági gépipart. A 4. pontban a főttebbi ágazatokban dolgozó munkások kapcsán leszögezte, hogy „... a többi munkáskategóriával szemben élelmezési és ruházati cikkel jobban lássuk el, s bizonyos fokig privilegizáljuk őket.”

Az 5. pontban esett szó röviden az inflációról. Ennek kapcsán az MKP vezetése ekkor még a legfontosabbnak azt tartotta megjegyezni, hogy „ a nyilasok több milliárd értékű papírpénzt, főleg 1000 pengős bankjegyeket raboltak. Ezek forgalomba hozatalának meggátlására sürgősen...új 100 és 500 pengős bankjegyekre kell átváltani a régi kibocsátású 1000, 100 és 500 pengős címleteket. Kényszerkölcsönnel vagy egyéb levonásokkal ez az átváltás ne járjon...” Figyelemre méltó, hogy a programjavaslat szerint ”az inflációt a be nem fizetett adók szigorúbb behajtásával, a forgalmi stb. adó beszedésével, a dohány árak, vasúti díjak, postailletékek stb. felemelésével, a földreform pénzügyi rendelkezéseinek szigorú végrehajtásával meg kell lassítani”. Azaz a pénzromlás ütemének csökkentése a cél, pénzügytechnikai módszerekkel - bár a jövedékemelések első hatásukban maguk is inflációgerjesztők!-, kizárólag az államháztartás bevételeinek növelésével illetve a másik oldalról a kiadások lefaragásával.

A főttebbi gazdasági programtervezet az SZDP-vel történő egyeztetés után a pártközi értekezlet április 28-i ülésén került napirendre. A lényegét Révai József foglalta össze, az MKP részéről Gábor József és Gerő Ernő szóltak hozzá, az utóbbi erőteljesen hangsúlyozta a közlekedés elsődlegességét, amelyet egy kézbe kellene fogni.⁵ A pénzügyek kapcsán ugyanő a nyilasok által elvitt pengőmennyiségéről érdeklődött. Válaszában Oltványi Imre a Nemzeti Bank kisgazdapárti elnöke

⁴MKP határozatai...74–75.o

⁵MKP határozatai 76.o. illetve Pártközi értekezletek 1944–48 szerk. Horváth J.–Szabó É.–Szűcs L.–Zelei K. Bp. Napvilág 2003.

ezt 3.5 milliárdban jelölte meg, az ország 18 milliárdos pénzforgalom-kontingense mellett, amelyhez eddig 20 milliárd került kibocsátásra. A megsemmisült pénzek pótlására, a szükséges bankjegycserére a Szövetséges Ellenőrző Bizottság 15 milliárd pengő nyomására adott engedélyt, amelyet nyár végéig tud az MNB teljesíteni. Őszességében az állapítható meg, hogy ezen a fórumon az inflációs veszélyről rögzítésre érdemes eszmecserére nem került sor.

Őszre már nyilvánvalóan változott a helyzet. A párt szeptember 22-én a Politikai Bizottság ülésén elfogadott választási programjában a pénzromlás már külön részt kapott, mint „ az újjáépítést fenyegető legnagyobb veszély”. A dokumentumban a PB az infláció megállítására javasolta:

„1. Az alapanyagok..., a közszolgáltatások, gabona, kenyér árainak hatósági maximálását és fokozatos rögzítését. Ezen a téren a szabad forgalomról áttérést a szigorúan kötött gazdálkodásra.

2. Az államháztartás egyensúlya érdekében tervszerű pénzügypolitikát, szigorú takarékoságot, az állami hitelek megszorítását, az állami és közületi bevételek fokozását. Olyan adórendszert, amely a közterhek javát a tehetősek, a gazdagok vállára rakja. A spekulációs nyereség teljes elkobzását.

3. A pénzhígítás megakadályozására a bankjegyek kicserélését, melyet a vagyonosokra kiterjedő egyszeri kényszerkölcsönnel kell egybekötni.

4. A bankok hitelpolitikájának állami ellenőrzését és irányítását. Szigorú rendszabályokat annak megakadályozására, hogy a termelésnek szánt hitelek a spekulációt táplálják..

5. A pengő értékének rögzítésére belföldi és külföldi kölcsön felvételének előkészítését s biztosítását oly feltételek mellett, melyek a magyar állam függetlenségét nem sértik.

6. A Németországba hurcolt magyar arany-és valutakészlet visszaszerzése. A külföldön levő magyar bankbetétek és értékek zárolása.”⁶

A javaslatok kapcsán ki kell emelnünk, hogy a külföldi kölcsönök elvi alapú kizárása itt nem fogalmazódott meg, bár a” magyar állam függetlenségét nem sértő” kitétel meglehetősen rugalmasan értelmezhető. A program külpolitikai részénél viszont egyértelműen „szovjet-angol-amerikai gazdasági segítség” elérése olvasható, azaz itt a nyugati kölcsönök is a lehetséges pénzügyi eszközök között szerepelhettek még. A dokumentumban a céljának megfelelően erőteljes volt a választási propagandajelleg, különösen a tőkésellenes frazeológia (2-4. pont).

A kötött gazdálkodás bevezetésének követelése kapcsán hangsúlyoznunk kell, hogy ez lényegében mindegyik koalíciós párt gazdaságpolitikai alapkövetelése volt ekkoriban. Magától értetődő, hogy egy választási célokra szánt programon nem kérhetünk számon mélyebb gazdasági elemzéseket. Ugyanakkor szembe ötlő, hogy az MKP 1945-ből származó eddig publikált illetve bemutatott forrásainak egyikéről sem mondhatjuk el ezt. Kézenfekvőnek tűnik a kérdés: a párt vezetői mennyiben voltak tisztában az 1945. második felében kibontakozó inflációs folyamatok makrogazdasági lényegével?

A válaszhoz segítségünkre van egy, a párt gazdasági osztályának iratai között megőrzött, ez idáig nem publikált 14 oldalas dokumentum, amely a Gazdasági helyzetünk és az infláció elleni harc címet viseli. A szerzőjét nem tudjuk beazonosítani, mindenesetre egy Mód Aladártól származó rövidebb kézirattal helyenként szó szerint megegyezik.⁷ Az irat keletkezése, a szövegből kikövetkeztetve, 1945 augusztus végére - szeptember legelejére tehető, ez elég egyértelműen kiderül a helyzetelemzéssel foglalkozó első oldalakból. Ezek a pénzügyminisztérium adatsorait vették

⁶MKP határozatai... 154–156.o.

⁷Politikatörténeti Intézet Levéltára 274–12-2.öe. Mód Aladár ekkor a párt Gazdasági Bizottságának elnöke volt.

alapul. Eszerint „ az államháztartás helyzetének az alakulását a következő főbb tételek jellemzik:

	Kiadás	Bevétel	Hiány mrd
1945. jan. 1-től jún. 30-ig	4,5 milliárd	0,5 milliárd	88% 4,0
júl.1-től aug. 31-ig	12,4 milliárd	1,0 milliárd	92% 11,4
szept. 1-től dec.			
31-ig előirányzat	111,9 milliárd	9,8 milliárd	91% 102,1...”

Ebből következően az esztendő utolsó harmadára „az előirányzott kiadásoknak mindössze 8.7 %-ára várható költségvetési fedezet, 91,3%-t a kormány előreláthatólag bankópréssel lesz kénytelen fedezni.” Ez azonban csak minimális becslésnek tekinthető, valójában a „ költségvetési hiány kezelésére a forgalomba dobandó új és új milliárdok azonban amennyiben vagy a kiadások csökkentésével, vagy a bevételi oldal emelésével a hiányt nem sikerül csökkenteni, az infláció előrehaladtával hatványozottabban fogják éreztetni áremelő hatásukat, s a költségvetési hiány így előreláthatóan az előirányzott 102,0 milliárdot messze meg fogják haladni.”

A folyamatok illetően alakulásának legfőbb okai pedig „a jóvátétel és az újjáépítés. Míg 1938-ban a költségvetési kiadások legnagyobb hányadát, 42 %-ot, a személyi kiadások tették ki, ma a személyi kiadások az egész kiadás 10%-át sem érik el.” Ebből következően, bár az államapparátus létszámát le lehet és le is kell csökkenteni, ezzel „ a költségvetési egyensúly tekintetében ...döntő eredményt nem várhatunk. A költségvetési teher legnagyobb tétele a jóvátétel, mely a költségvetési előirányzatban az egész kiadás 42 %-át teszi ki, s a Vörös Hadsereg ellátásával együtt 60 %-ra megy fel.” Ráadásul a megállapított 200 millió dollár jóvátétel a külső és belső piac közötti jelentős különbség miatt „ a belső piacon 500 millió dollárnyi

vásárlóerőnek felel meg. Konkrét tételnél ez úgy mutatkozik, hogy például a vegyes bizottság által 7 millió dollárra értékelt Mátravidéki centralét az orosz jóvátételi számítás mindössze 2,25 millió dollárban számítja be a jóvátételbe..”

A rendkívüli kiadásokat a dokumentum szerint adóbevételekből nem lehet fedezni. Igaz ugyan, hogy a „köteles adónak jelenleg csak egy töredéke folyik be s ezért „gyors és erélyes intézkedésekre van szükség az adóztatás terén” , valamint az adózás belső szerkezetét is vissza kellene állítani, mivel 1938-ban a bevételek 42,8 %-a volt egyenes adó (pld. föld-, kereseti, ház-, jövedelem-, vagy társulati adó) szemben az 1945-ös 18%-kal. Itt tehát vannak bevételi tartalékok, viszont a felére csökkent bruttó nemzeti jövedelem mellett az ”...adóbevételek biztosítása az alacsonyabb életszint mellett sokkal nehezebb, s aligha érheti el az 1938. évi bevételek felét is.” Ebből következik többek között az, hogy ”...egészében adójövedelmekből jelen körülmények között nem tudjuk finanszírozni a jóvátételt” ezért „az ellátás és a termelés tervszerű megszervezése (aláhúzás az eredeti szövegben S.Z.) után gondoskodnunk kell arról, hogy az inflációs pénzmennyiség belső kölcsön formájában mind nagyobb hányadban kerüljön vissza az államháztartásba.” Az objektív makrogazdasági okokon túlmenően a pénzromlás ütemét gyorsítja, hogy „ a különböző hatóságok és vállalatok az állam által rendelkezésre bocsátott pénzzel nyersanyagért és áruért versenyezve egymásra licitálnak, hajtják fel az árakat.”

Az elemzés szerint tehát az infláció nemhogy nem megállítható, de még növekvő ütemű is lesz az év hátra lévő hónapjaiban. Amit jelenleg elengedhetetlenül fontosnak tart az az, „ hogy a rendelkezésre álló anyag és termelési lehetőség szám-bavételével előbb állapítsuk meg az elvégezhető feladatokat és ezek fontossági sorrendjét, s ezeket finanszírozzuk. Ugyanez a helyzet az ellátás terén. A korlátozott és elégtelen fogyasztási javak mellett a tervszerű elosztás és adagolás helyett újra és újra

lineárisan megadott béremelések csak az árak versenyének adnak új és új lökést”⁸ Az eddigiek miatt kulcsfontosságú a „kötött ellátás a gyári munkásságra koncentrálván, jegyrendszer az egész vonalon, az ipari termelés fogyasztási javainak minél nagyobb hányadban való igénybevétele a mezőgazdasági árucserére, hogy ezáltal biztosítani tudjuk a legfontosabb rétegek minimális ellátását.”

Az infláció megállításáról addig nem lehet szó, amíg a termelés és az elosztás viszonyai lehetővé nem teszik. Ezért a dokumentum több mint 2-szer akkora teret szentelt az Intézkedések a termelés fokozására c. fejezetének, mint az Infláció elleni küzdelem címűnek. A termelés nyilvánvalóan kulcsfontosságú, hiszen 3-as feladatnak kell megfelelnie: „1./ El kell látnia az ország lakosságát fogyasztási javakkal, 2./ Végre kell hajtania az újjáépítést, eltüntetni a rombolások nyomait, 3./ Eleget kell tennie a jóvátételnek.” Az utóbbi kettő „...csak a fogyasztási színvonal leszorításával hajtható végre.” Ennek azonban megvannak a maga határai, mivel a „jóvátétel és az újjáépítés tehát csak olyan mértékben teljesíthető, amilyen mértékben a tovább már nem csökkenthető fogyasztási színvonal biztosításán felül anyag, munkaerő és termelő kapacitás rendelkezésre áll.” A termeléssel kapcsolatos intézkedéseket tárgyaló fejezet a preferenciákat egyértelműen megfogalmazó követeléseket tartalmaz az anyag- és munkaerőgazdálkodástól kezdve a kapacitás- és készletgazdálkodáson át a közellátás differenciált (kötött szektor, jegyrendszer, szabad forgalom) átalakításáig.

A dokumentum utolsó két, az inflációról szóló oldala újfent megállapította, hogy „a bankóprés pillanatnyilag megállíthatatlan, mert 1./ az állami gépezetet üzemben kell tartani, 2./ a jóvátételt és 3./ az újjáépítést pénzzel kell alimentálni. Az így jelentkező rendkívüli arányú pénzszükségletekre jelenleg csak 8%-ban van fedezet, a különbözetet, mint kényszermeztakarítást az infláció kényszeríti ki a társada-

⁸ Uo.

lomból, de annak nem valamennyi rétegéből, hanem legnagyobb részt csak a fixfizetésű dolgozókból.” Ezért egyelőre csak a pénzromlás ütemének lassítása jöhet szóba a kiadási és a bevételi oldal alapos átgondolása utáni gyors intézkedésekkel. Az első esetben „ meg kell szüntetni a hitel formájában nyújtott nemzeti ajándékokat, állami pénzt csak jóvátételre, újjáépítésre és közellátásra dolgozó gyáraknak juttassunk. A hitelt a gyárak csak akkor és olyan mértékben kapják meg, amikor és amilyen mértékben azt vásárlásra tényleg fel is használják.” A bevételi oldalon elsősorban az adózás pénzügytechnikai és ellenőrzésszigorítási eszközökkel történő eredményességét célozták meg a javaslatok, a spekuláció és az arany- és valutaforgalom megrendszabályozását gazdaságon kívüli kényszereszközökkel megvalósítva. Ám összegzéseképpen a dokumentum újfent kénytelen volt megállapítani, hogy „ ezeknek a rendelkezéseknek szigorú végrehajtása reményt nyújthat arra, hogy az inflációs folyamat lassabbá váljék, s időt nyerjünk annak végleges megállítására.”⁹

A fentebbiek alapján valószínűsíthető, hogy az MKP vezetése tisztában volt az infláció alakulása szempontjából meghatározó gazdasági összefüggésekkel és az aktuálisan rendelkezésre álló eszközökkel. Ugyanekkor a helyzet őszinte bemutatásával nem lehetett meggyőző propagandát folytatni, tömegeket s így választást nyerni. A kommunista pártnak már csak azért sem, mert a jóvátételből és a Vörös Hadsereg ellátásából adódó pluszterhek hangsúlyozása részben objektív ok (vesztes országként az 1947. február 10-i békeszerződés aláírásáig a nemzetközi jog szerint formálisan sem rendelkezett Magyarország állami szuverenitással) részben szubjektív ok (az MKP egyértelmű és egyoldalú szovjet kötődései) miatt eleve nem volt lehetséges.

A kritikus gazdasági helyzet miatt azonban november végén, december elején a fővárosban, a dorogi szénmedencében, Pécsen és Békés megyében számos

⁹Uo.

üzemben került sor sztrájkokra, tiltakozó megmozdulásokra.¹⁰ A tömegelégedetlenség hangsúlyozottan az MKP szavazóbázisát jelentő gyári munkásrétegek között terjedt, az egyre nehezebbé váló életkörülményeknek egyik fő oka volt a meglóduló hiperinfláció. A feszültségek lecsillapításának egyértelmű politikai eszköze a Szakszervezeti Tanáccsal együttműködve a mozgó bérskála bevezetése, a természetben fizetett bérek valamint a közvetlen üzemi étkeztetés biztosítása voltak. Az első az amúgy gyorsuló pénzromlás mértékét növelte, az utóbbi kettő pedig egyenlő volt annak beismerésével, hogy a pénzügyi folyamatok már részben kezelhetetlenek.

Ezt ismerte el a Központ Vezetőség november 21-22-i ülésén elhangzottak alapján a Titkárság által december 1-én végső formába öntött, s november 22-ére visszadatumozott határozat leszögezve többek között, hogy „Az infláció olyan méreteket öltött, hogy a kormányzat már nem tartja kézben”.¹¹ A megfogalmazott javaslatok abból indultak ki, hogy „Az ország gazdasági helyzetének gyökeres megjavítása lényegileg három alapvető kérdés megoldásától függ:

1. Az államháztartás viszonylagos egyensúlyának megteremtése és az infláció megfékezése.
2. Az élelmezés biztosítása a következő aratásig.
3. A széntermelés oly mérvű fokozása, mely lehetővé teszi ipari és közlekedési kapacitásunk kihasználását.

E három kérdés szorosan összefügg, és csakis együttesen oldható meg...”¹² A pénzügyi rendelkezésekről szóló fejezet 3 részre és további 16 alpontra oszlott. Az állami bevételek fokozására a technikai jellegű, lényegében az adópengő bevezetését célzó, az adók valorizálását biztosító intézkedések mellett az f pontban került először megfogalmazásra, hogy „Meghatározott időpontban és megfelelő előkészí-

¹⁰ Balogh Sándor: Pártok és Pártharcok Magyarországon 1945–47 Bp. Kossuth 1975. 136–137.o.

¹¹ MKP határozatai...179–180.o.

¹² Uo.

tés után a pengő bevonása oly módon, hogy az új pénzből senki nem kaphat egyszerre kézhez többet, mint a kormány által megállapított egy havi létminimum, ami pedig az üzemeket és a vállalkozásokat illeti, ezeknek a zárolt folyószámláról csakis a munkabérek és nyersanyag, valamint egyéb közvetlen üzemi szükségletek fedezésére szolgáló összeg folyósítandó szigorú ellenőrzés mellett.” Ehhez okvetlenül szükségesek bizonyos drasztikus gazdaságpolitikai lépések, például „Az országban feltalálható nyersanyag- és készárúkészleteknek bizonyos ... minimumon felüli zárolása és igénybevétele az állam által maximált áron, ... az újonnan termelt iparcikkek bizonyos hányadának lefoglalása az állam által, ugyancsak maximált áron... a hiányzó aranyfedezetnek legalább részben árufedezettel való pótlása...”. Szembeötlő, hogy miközben a szanalásnál majd megvalósuló belső erőfeszítések lépései először kerültek megfogalmazásra, a g pont szerint a külföldi kölcsönök felvétele „amennyiben a nemzeti függetlenség sérelme nélkül lehetséges” még ebben a dokumentumban is megemlítést kapott. A második részben az állami kiadások csökkentéséről szólva lényegében a B-listázások elvi és gyakorlati lépéseit húzták alá a követelések, valamint a nélkülözhetetlen hitelezés megszigorítását s annak kérlelhetetlen ellenőrzését. Mai szemmel közgazdaszi érdekesség a c pont, amely szerint „Az állami üzemek és fontos közüzemek, mindenekelőtt a vasút és a posta fokozatos rászorítása arra, hogy önmagukat eltartsák...”. Ez a követelés akkor fából vaskarika jellegű volt. Érdemes kiemelni a fejezet harmadik részének pontjait, amelyekben a pénzügyi szervezet átszervezésére tett javaslatokat az MKP Központi Vezetősége. Ezek a következők voltak: „a) A Pénzügyminisztérium és a Magyar Nemzeti Bank megtisztítása a reakciós elemektől, még mielőtt ez az egész vonalon megtörténik b) A Magyar Nemzeti Bank állami jellegének kidomborítása és teljes alárendelése a pénzügyminiszternek c) az adóbehajtó apparátusban kíméletlen harc a korrupció ellen, a korrump elemek eltávolítása és új népi elemeknek az apparátusba való felvétele.”

Ismeretes, hogy az MKP részéről 1946 folyamán folyamatos politikai nyomás nehezedett az MNB-re, a jegybank kormányzati felügyelete, maradék önállóságának fõlszámolása konzekvens politikai célja volt a pártnak.¹³

A dokumentum II. részében a közellátás biztosítására, a III-ban a széntermelés fokozására tett elképzelések összegzése történt meg. Az utóbbi fejezet 7. pontja szerint” Addig is, míg megvalósul a bányák államosítása, haladéktalanul állami kezelésbe kell venni a szénbányákat (ugyanúgy, ahogy azt Lengyelországban már megcselekedték).” A befejezõ, Egyéb rendszabályok címet viselõ IV. fejezet egy nagyon lényeges követeléssel kezdõdött: „A felsorolt rendszabályok megvalósítására szükséges egy teljhatalommal rendelkező kormányzati szerv, a Gazdasági Fõtanács megalakítása. Ennek feladata volna, hogy más gazdasági természetű kérdésekben az egyes szakminiszterekre és a különbözõ állami szervekre kötelezõ döntéseket hozzon.”

A Gazdasági Tanács fölállításának körülményei, funkciója, a kommunista célok érdekében betöltött szerepe meglehetősen tisztázott történetírásunkban.¹⁴ A GF fokozatosan vette át a gazdasági élet irányítását 1946 elsõ hónapjaiban. A január 19-i jegyzõkönyv 2. pontja szerint a Gazdasági Fõtanács „...tudomásul veszi Gordon Ferenc pénzügyminiszternek Magyarország pénzügyeire vonatkozó jelentésé” a 3. pontban pedig”...határozatilag kimondja a Nemzeti Bank ügyeivel kapcsolatban, hogy az infláció megállítása céljából a Nemzeti Banknak a kincstárjegyek visszleszámításától a pénzügyminiszter által meghatározott kereten belül korlátokat kell szabni. A magánhitelek folyósításából a Nemzeti Bank is vegye ki felelõsségteljes részét. Gondoskodni kell azonban arról, hogy a valorizációs hiteleknél elõálló nyereségeket ne lehessen felhasználni inflatorikus célokra. Ezért felhívja a pénz-

¹³ Lásd Botos János *A Magyar Nemzeti Bank Története II.* Bp. Presscon 1999. 317–319.o

¹⁴ Lásd Kisfaludy Gyula: *A Gazdasági Fõtanács megalakulása* in: *Emlékkönyv Balogh Sándor 70. születésnapjára* Bp. Napvilág, illetve Balogh Sándor: *im.* 138–139.o.

ügyminisztert, tanulmányozza át a Nemzeti Bank statútumait és tegyen jelentést annak esetleges szükséges megváltoztatása iránt.”¹⁵

A hangnem eléggé egyértelmű mind a pénzügyminisztérium, mind a Nemzeti Bank vonatkozásában.. Igaz ugyan, hogy a GF papíron nem volt kommunista szervezet, különösen , hogy Gordon Ferenc pénzügyminiszter és Bárányos Károly közellátási miniszter február 14-i kooptálása után kiscgazdapárti többségű lett. Valójában a GF főtitkára, Vas Zoltán vette át a szervezet tényleges irányítását. Emellett Gordon pénzügyministersége kapcsán pedig egyik államtitkárának, a kommunista Antos Istvánnak a szerepét kell kiemelnünk.Az FKGP parlamenti képviselőcsoportja által készített feljegyzés szerint a „Pénzügyminiszter úr minden ügyet Antos /MKP/ államtitkár úrral beszélt meg, jobban mondvá minden rendelkezést Antos államtitkár úr készített és legtöbbször a pénzügyminiszter úr, dacára, hogy ezeket valószínűleg ellenjegyezte, tudomással sem bírt ezekről...hogya a pénzügyminiszter urat bárki felkereste, úgy soha választ adni nem tudott és mindenkor Antos államtitkár úrhoz küldte az illetőt, sőt sajtófogadáson, vagy bármilyen referálásnál a pénzügyminiszter úr pár szavas bevezető után mindenkor átadta a szót Antos államtitkár úrnak”¹⁶

Antos kétségkívül igen tevékenyen részt vett nemcsak a gyakorlati pénzügyi adminisztráció munkájában, de az MKP pénzügypolitikájának elvi kidolgozásában is. Ezért is érdemes tanulmányozni a párt politikai akadémiáján 1946 február 2-án tartott előadását. Ebben Antos megfelelően fölkészült pénzügyi szakemberként mutatta be az inflációs folyamat közvetlen okát: "...jelenleg az állam a kiadásai teljesítéséhez szükséges összegeket nem igazságos adóztatás, hanem infláció útján hárítja a társadalomra. Az államapparátus most is működik, a közületek teljesítik kifizetéseiket. A különbség csak az, hogy míg azelőtt a kiadásokat adókból, illetékekből,

¹⁵ Magyar Országos Levéltár XIX-A-10 A Gazdasági Főtanács jegyzőkönyvei

¹⁶ Serfőző Zoltán: AZ FKGP és az 1945/46-os infláció...

jövedékekből fedezték, most a fedezetet bankóprés útján teremtik elő.”¹⁷ Márpedig, „... ha pénz mennyiségét anélkül, hogy az árumennyiség is növekedne, szaporítjuk: infláció áll elő”, amelynek „...kezdeti szakában az árak lassabban emelkednek, mint ahogy a pénzmennyiség szaporodik, az infláció előrehaladott szakában ezzel szemben a pénzmennyiség kismértékű növekedése is nagy árugrásokot indít el. Ugyanis ebben az előrehaladott inflációs stádiumban már csak egy leszűkült forgalmi szektorban cserélnek árut pénz ellenében, a megnövekedett pénzmennyiséggel szemben tehát egyre kevesebb áru áll. Emellett mindenki menekül a pénztől, tehát a pénz forgási sebessége is erősen fokozódik, ami szintén hatványozza az áremelő hatást.” Az inflatorikus jelenségek mélyebb gazdasági háttereként a történelmi helyzetből adódó pluszterheket elemezte Antos. Ezeket az ismert módon összegezte, némi finom csúsztatással, ugyanis a németek és a nyilasok tevékenysége és a háborús pusztítások felsorolásakor említés nélkül hagyta a Vörös Hadsereg hasonló tevékenységét. Az új hatalom előtt álló feladatok számba vételekor a termelés megindítását, az újjáépítést, a földreform lebonyolítását, a szétzilált államapparátus helyreállítását, a „népi demokrácia” kiépítését említette meg, a külső kötelezettségeket nem. Antos szerint az államcsődöt az 1945. december 19-i bankjegydézsámaival sikerült elkerülni. Ugyanakkor ezt a pénzügyi manővert az értékén kezelte, mondván, hogy az „...nem is szolgálhatott más célt, mint azt, hogy az inflációt egyetlen erőteljes gyepőrántással megfékezze rohanásában és olyan légkört teremtsen, melyben hozzá lehet fogni a bajok szisztematikus orvoslásához.”

...Mielőtt azonban az utóbbi kérdéskörre rátért volna, Antos kétszer is fölvetette a kérdést: „Ki fizeti tehát az infláció számláját?”. Válasza szerint „... az újjáépítés nem papírból létesül. Hanem áldozatvállalásból, az életszínvonal leszorításából,

¹⁷ Antos István: Infláció vagy jó pénz Bp. Szikra 1946. 3–18.o. Továbbiakban az összes idézet innen.

abból, hogy a produktív rétegek az általuk termelt javak értékének csak elenyésző töredékét kapták bér fejében...”

Antos előadásában egyértelműen fölvetette- még időpont nélkül- a szanálás és a pénzügyi stabilizáció előrehozásának lehetőségét: „Hozzákezdjünk-e már most ehhez a munkához? Előttünk még nagyon nehéz hónapok állnak... De az aratás után összehasonlíthatatlanul kedvezőbb lesz az ország élelembázisa, a fogyasztási javaknak sokkal nagyobb tömege áll rendelkezésre, mint eddig... Mi úgy látjuk, hogy a stabilizáció előfeltételei kedvező körülmények között sokkal hamarabb következhetnek be, mint ahogy azt a pesszimisták beállítani igyekeznek.” A szanálásról szóló részben az államtitkár körbejárta a jövátétel kérdését is elismerve többek között, hogy „...az állam ma jövátétel címén sokkal nagyobb összeget fizetett ki, mint amennyi a teljesített szállítások arányában indokolt lett volna. A jövátételnek eddig csak kis hányadát törlesztettük és amit ezen a címen kifizettünk csak részben szolgálta becsületbeli kötelezettségeink teljesítését.” Ezzel együtt Antos szerint nem kérdés, hogy „...el kell határoznunk, hogy az infláció nyakló nélküli folytatása helyett erélyesen hozzáfogunk pénzügyeink rendezéséhez.” Ehhez pedig nem szükségesek nagy összegű külföldi kölcsönök, legfőljebb „...bízunk abban, hogy javainkat, melyeket a németek és a nyilasok nyugatra hurcoltak a békeszerződések után visszakapjuk.” Ennyi már elég, hogy a „stabilizáció végrehajtásában elsősorban önerőnk-re” támaszkodhassunk. Ez utóbbi gondolatot Antos nyomatékosan kiemelte, a „stabilizációt elsősorban a belső gazdasági erők igénybevétele útján” kell megvalósítani. Sajátságos módon adott ennek politikai színezetet mondván, hogy a „munkások és a tisztviselők már eljutottak az áldozatvállalás legvégső határáig. ...*Most elsősorban a tehetőseknek kell fizetniük.Az infláció elleni harc elválaszthatatlan a reakció elleni harctól.*” (dőlt betű az eredetiben S.Z.)

A szanálás és a pénzügyi stabilizáció elvi és részletes gyakorlati, a koalíciós pártokkal és más szakértőkkel egyeztetett kidolgozása az MKP Politikai Bizottsá-

gának február 11-i ülésén jóváhagyott javaslatcsomagjának elfogadásával és nyilvánosságra hozásával vette kezdetét. Ez azonban már egy újabb tanulmány témája lehetne.

ZOLTÁN SERFÓZÓ

Le Parti Communiste Hongrois et l'inflation de 1945/46

(l'avril 1945 - le février 1946)

Après la deuxième guerre mondiale le Parti Communiste Hongrois était la force déterminante des gouvernements de coalition. Le parti a été soutenu et dirigé par le Parti Communiste de l'Union Soviétique dont l'Armée Rouge a occupé la Hongrie. Bien que le PCH a perdu l'élection législative du 4 novembre 1945, il possédait des positions décisives dans la vie politique et économique du pays. L'élite du PCH a été capable d'analyser correctement le processus de l'hyperinflation de cette période et elle a pris l'initiative de la stabilisation monétaire et de l'introduction de la nouvelle monnaie. En même temps, selon les documents, la politique économique du parti était inséparable de sa lutte pour le pouvoir total et il était caractérisé par une rhétorique anticapitaliste marquante. La création du Conseil-Chef Économique au novembre avait le même but. Celui-ci devenait un centre du pouvoir économique dirigé par le PCH en subordonnant le ministère des finances et la Banque Nationale Hongroise au premiers mois de 1946.